

Kirjoitettua elämää

■ MERJA LEPPÄLAHTI

Historiallinen elämä.

Biografia ja historiantutkimus.

Toimittaneet Heini Hakosalo, Seija Jalagin, Marianne Junila ja Heidi Kurvinen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2014.

Elämäkertoja on kirjoitettu pitkään, mutta vasta viime vuosikymmeninä ne ovat alkaneet nauttia arvostusta, joka niiltä on aikaisemmin erityisesti tutkimusyhteisöissä puuttunut. Elämäkertoja kirjoittavat tutkijoiden lisäksi journalistit ja myös monenlaiset harrastajat. Elämäkerta voi olla vuosien tutkimustyön tulos tai nopeasti hahmoteltu luonnostelma. Vasta melko hiljattain tiedepiireissä on ryhdytty pohtimaan elämäkertatutkimuksen tekemisen tapoja.

Elämäkertoja on tyypillisesti kirjoitettu erilaisista merkkihenkilöistä, ”suurmiehistä”, mutta nykyään elämäkerran kohteeksi sopii myös aivan tavallinen ihminen tai jopa ihmisryhmä. Varhaiset elämäkerrat olivat usein selkeästi kohdettaan sankarillistavia, joissa kaikki selitettiin parhain päin tai

mahdollisesti negatiivisiksi tulkittavista osa-alueista tietoisesti vaittiin.

Oulun yliopiston historiantutkijat ovat tarttuneet kysymykseen elämäkertakirjoittamisesta ja julkaistujen elämäkertojen tulkitsemisesta historiantutkimuksellisesti näkökulmasta. *Historiallinen elämä* -teoksen kirjoittajina on kaksikymmentä historiantutkimuksen asiantuntijaa Suomesta ja ulkomailta. Teos on jaettu kolmeen osaan, ”Kirjanmerkkejä”, ”Yhdet askeleet” ja ”Monet jäljet”. Näistä ensimmäinen sisältää aiheeseen johdattelevia artikkeleita, seuraavissa käsitellään ensin yhden henkilön elämään keskittyviä elämäkertoja ja jälkimmäisessä osassa elämäkerrallista tutkimusta, joka kohdistuu useampaan henkilöön yhdessä.

Käsitteitä ja mahdollisuuksia

Toimittajien johdannon jälkeen ensimmäinen ”Kirjanmerkkejä”-osa sisältää kolme artikkelia, joissa tarkastellaan elämäkertakirjoittamisen historiaa ja kirjoittajan vastuuta sekä yksilö-, ryhmä- ja joukkobiografian peruskysymyksiä. Christina Florin tarkastelee artikkelissaan ”Biografia rajoja rikkomassa” kolmea elämäkertatutkimusta, joiden kohteena ovat ruotsalaiset naisasianaiset, naisprofessorit sekä pariskunnat, joissa molemmat puoliset ovat korkeasti koulutettuja ja yhteiskunnallisesti aktiivisia. Heini Hakosalo puolestaan käsittelee varhaisten suomalaisten naislääkärien elämäkertatutkimusta artikkelissa ”Tasohypelyä”. Molemmissa artikkeleissa osoitetaan merkittäviä seikkoja, jotka nousevat esiin tarkasteltaessa useamman henkilön elämää

yhdessä, mutta jotka todennäköisesti jäisivät huomaamatta yksilöelämäkerrassa. Erityisesti Hakosalo myös täsmentää ja selkeyttää artikkelissaan elämäkertatutkimuksen keskeisiä käsitteitä.

Elämäkertojen lukija voi joskus ihmetellä, miten yhdestä ihmisestä voidaan kirjoittaa niin erilaisia elämäkertoja, että on vaikea uskoa elämäkerran käsittelevän samaa henkilöä. Läheskään aina kyse ei varsinaisesti ole tarkoituksellisesta vääristelystä, vaan näkökulman valinnasta. Nykyään voidaan myös ymmärtää, ettei elämäkerran tarvitse olla johdonmukainen ja eheä, vaan se voi olla myös katkonainen ja sirpaleinen; saman ihmisen elämänhistoriassa voi erottaa monta elämää. Artikkelissaan ”Elämä pelissä” Birgitte Possing korostaa myös elämäkerran kirjoittajan vastuuta, kun hän toimii ”päähenkilönsä nukkemestarina”.

Kehdosta hautaan – näinkö se meni?

Elämäkerran kokoamisen ja tulkitsemisen kysymyksiin tartutaan kirjan toisessa osassa, joka sisältää seitsemän artikkelia. Kuusi artikkeleista käsittelee ihmiselämäkertoja. Seitsemäs on Katri Helminen artikkeli ”Juoksijaori Lapukan tarina ja eläinelämäkerran mahdollisuus”, jossa Helminen pohtii, mistä eläimen elämäkerta oikeastaan kertoo. Lapukka-hevosien elämäkerran kohdalla hevosen itsensä lisäksi mukana ovat ainakin jännittävät juonteet ravitoiminnasta, hevosalostuksesta ja pirtun salakuljetuksesta. Kuten Helminen toteaa, ne kuuluvat osaksi Lapukan elämän kontekstia, mutta myös ihmisten toimintaa.

Usein tarkasteltavan henkilön elämänvaiheista nostetaan esil-

le nimenomaan niitä asioita, mitä kirjoittaja pitää tärkeinä, tällöin jokin elämänalue painottuu muiden kustannuksella. Esimerkiksi Ulrike Meinhofin elämäkertojen kompastuskivi on Katariina Lehto-Bleckertin mukaan Punainen armeijakunta (*Rote Armee Fraktion*, RAF), terroristiseksi määritelty ryhmä. Lehto-Bleckert käsittelee artikkelissaan ”Nainen tarvitsee oman huoneen – mutta miksi se ei riittänyt Ulrike Meinhofille?” useita Meinhof-elämäkertoja, joissa yhteistä on keskittyminen pyrkimykseen löytää selitys Meinhofin terroristiuuralle.

Erilaiset aineistot tuottavat hyvin erilaisia näkökulmia tarkasteltavien ihmisten elämään. Muistelmat ja kirjeet ovat tutkittavien itse tuottamaa kuvaa elämästään. Heidi Kurvinen käsittelee toimittaja Anni Voipion muistelmatekstien luomaa kuvaa naispuolisen toimittajan elämästä ja työstä 1920–40-lukujen Suomessa. Artikkelissaan ”Muistelmat lähteenä. Toimittaja Anni Voipion *Lehtimatka*” Kurvinen toteaa, ettei Voipio juuri käsittele naistoimittajan sukupuoleen liittyviä ongelmia vahvasti maskuliinisessa lehtimiesyhteisössä. Toisinaan hiljaisuudet voivatkin kertoa enemmän kuin se, mitä on eksplisiittisesti sanottu.

Artikkelissaan ”Elämä kirjeissä. Miten representoida jo representoitua elämää?” Erla Hulda Halldórsdóttir nostaa esille Sigríður Pálsdóttirin, tavallisen 1800-luvulla eläneen islantilaisnaisen, jolta on säilynyt 250 veljelle kirjoitettua kirjettä lähes Sigríðurin koko elämän ajalta. Halldórsdóttir pohtii muun muassa sitä, miten tämännäköisessä elämäkerrassa on mahdollista tuoda esille monenlaiset paikalliset ja

ajalliset kontekstit siten, että ylimpänä kuuluu tutkittavan oma ääni.

Myös Seija Jalagin artikkelissa ”Vieraalla maalla kaukana. Aili Havaksen transnationaali elämä” keskeisenä lähteenä ovat Palestiinassa ja Israelissa lähetystyötä tehneen Aili Havaksen omat kirjeet ja muistelmat. Jalagin lukee aineistoaan transnationalismin näkökulmasta eli hän kiinnittää huomiota kahden tai useamman kulttuuripiiriin läsnäoloon. Havaksen elämän kantavana juonteena Jalagin näkee transnationaalisen kristillisyyden, jota Havas toteutti käytännön työssään ja ihmissuhteissaan.

Useassa artikkelissa käsitellään lähdekriittisiä kysymyksiä. Julia Dahberg ja Niina Timosaari tarttuvat kysymykseen luotettavista lähteistä artikkelissaan ”Kaikkihan tiesivät, että Edvard-setä oli homo! Seksuaalisuuden tutkiminen lähdekriittisenä ongelmana”. Kirjoittajat osoittavat, miten ohuille faktatiedoille Edvard Westermarckin usein kyseenalaistamattomana toutuena esitetty homoseksuaalisuus loppujen lopuksi perustuu. He myös muistuttavat, että tutkimuksen liikkua toisenlaisessa ajassa ja eri kulttuureissa on helppo sortua anakronismeihin.

Myös esineet voivat muodostua merkittäviksi henkilön elämäkerran kiinnepohdiksi. Visa Immonen nostaa artikkelissaan ”Neljä esinettä valtionarkeologi Juhani Rinteen elämästä” esille sosiologi Violette Morinilta peräisin olevan käsitteen *elämäkerrallinen esine*, jolla tarkoitetaan yhteen henkilöön kiinnittyvää esinettä. Käyntikorttivalokuva, yliopiston opintokirja, exlibris-painolaatta ja Rinteestä maalattu muotokuva ovat ne neljä elämäkerrallista esinettä, joiden kautta Immo-

nen lähestyy Juhani Rinteen elämänvaiheita.

Monta ihmistä – yksi elämäkerta

”Kirjanmerkkejä”-osassa jo todettiin, että tarkasteltaessa useamman henkilön elämää yhdessä voidaan tuoda esille jotain sellaista, joka ehkä jäisi näkymättä yksilöelämäkerrassa. ”Monet jäljet” -osassa käsitellään elämäkertatutkimusta nimenomaan kahden henkilön tai tietyn ihmisryhmän elämäkertojen kautta.

Tiina Kinnunen käsittelee artikkelissaan ”Taistelevat sisaret” kahden naisasianaisen, Ellen Keyn ja Alexandra Gripenbergin, erilaisia näkemyksiä naisliikkeen lähtökohdista ja niiden näkymistä Gripenbergin toiminnassa. Kirsti Salmi-Niklander tarkastelee kahden 1860-luvulla syntyneen kirjoittajan eri suuntiin johtanutta elämää artikkelissaan ”Kansankirjailija ja talonpoikaislyöppöläinen”.

Merja Uotila esittelee artikkelissaan ”Tavallisuuden tavoittelua” tietyn ryhmän henkilöitä kuvaavaa prosopografista tutkimusta, Antti Harmainen ja Mikko Pollari puolestaan tutkiskelevat elämäkertatutkimuksen käyttöä liikkeiden ja aatteiden historian tutkimuksessa artikkelissa ”Biografian mahdollisuuksista ja rajoista työväenliikkeen ja teosofian tutkimuksessa”. Perhe, suku ja muut sosiaaliset suhteet ovat keskeisiä Jaana Torninoja-Latolan artikkelissa ”Perhehistoriani on osa työväenliikkeen historiaa”, Anu Lahtisen artikkelissa ”Noudatin vanhempieni tahtoa” ja Maarit Leskelä-Kärjen artikkelissa ”Suhteellista elämää”. Torninoja-Latolan ja Lahtisen artikkeleissa käsitellään myös elämäkertojen kohteiden itse tuottaman aineiston

käyttöä. Leskelä-Kärki painottaa myös reflektion merkitystä tutkijan ja tutkimuskohteen välillä.

Elämäkertatutkimuksen mahdollisuudet

Historiallinen elämä valottaa monipuolisesti elämäkertatutkimuksen mahdollisuuksia lähinnä artikkelien kirjoittajien omien tutkimusesimerkkien kautta. Teos on tarkoitettu nimenomaan suomalaiselle lukijalle, ja myös alun perin muilla kielillä kirjoitetut artikkelit on käännetty suomeksi. Tämä on paitsi virkistävää myös ansiokasta, sillä *Historiallinen elämä* esittelee tutkimuskohteiden lisäksi elämäkertatutkimuksessa käytettyjä peruskäsitteitä ja tutkimustapoja. Suomeksi julkaistut artikkelit antavat eväitä ja ajattelemisen aihetta tutkijoiden lisäksi muille elämäkertakirjoittamisen parissa työskenteleville ja vahvistavat mahdollisuutta käydä tieteellistä keskustelua myös suomeksi.

Kirjan lopussa on hyvä hakemisto, joka sisältää sekä henkilöettä asiahakusanoja. Jokaisen artikkelin lähdekirjallisuus on heti artikkelin lopussa, samoin artikkelien viitteet ovat tekstien yhteydessä helposti luettavissa. Sen lisäksi, että artikkelit ovat tieteellisellä tavalla informatiivisia, useimmat niistä ovat – parhaiden elämäkertojen tapaan – myös viihdyttäviä ja inspiroivia.

Kirjoittaja on filosofian lisensiaatti, tietokirjailija ja kriitikko.